

„Arany Toldijának tanítását nem áldoznám fel azért, hogy kettővel több gyakorlati feladatot oldjanak meg az iskolában.” – beszélgetés Hoffmann Rózsával

Educatio: Az Ön államtitkári időszaka a PISA melyik hullámához kapcsolható?

Hoffmann Rózsa: Mivel én 2010–2014 között voltam a köznevelésért felelős államtitkár, nehéz megmondani, hogy tevékenységem melyik hullámhoz kapcsolódik. A PISA-mérés mindig visszamenőleg mond véleményt, az oktatáspolitikai intézkedéseit nem is inkább a mánk, sokkal inkább a jövőnek hozza, ezért van egy elég nagy időbeli interferencia. Tekintettel azonban arra, hogy az 1990-es évek elejétől ott vagyok a közoktatáspolitikai határmezsgyéjén, indulása óta figyeltem a folyamatot. A 2000 környékén indult első PISA vizsgálat eredményeit az Országos Köznevelési Tanács alelnökeként figyeltem és nyilvánítottam erről véleményt.

E: Milyen oktatáspolitikai témák álltak középpontban az Ön államtitkári tevékenységének időszakában?

HR: Érdeklődésemnél, elhivatottságomnál fogva a kormányzás kezdetétől készültem erre a feladatra. Azzal a meggyőződéssel, hogy generálisan új alapokra kell helyezni az oktatásügyet, mert az uralkodó oktatáspolitikai szemlélet és irányítás idegen a magyar iskolától, és nem hozza meg az eredményeket. Véleményem szerint egy nevelésközpontú, a hagyományokból és a gyökerekből táplálkozó, de a korszerűséget szolgáló oktatási rendszerre van szükség, amely sokféle feladatot együttesen próbál kezelni, és az óvoda kezdetétől a felsőoktatás végéig együtt szemléli az oktatásügyet. Az e célból kidolgozott programunkat 2009-ben hirdettük meg, „*Iskola, erkölcs, tudás*” címmel. Amikor engem ért az a megtiszteltetés és teher, hogy államtitkár legyek, nagyrészt korábbi munkatársaimmal rögtön hozzáfogtunk két jogszabály: a Köznevelési Törvény és az új Nemzeti Alapanterv megalkotásához. A Nemzeti Alapanterv megalkotása során fontosnak tartottuk annak az egyoldalúságnak a kompenzálását, amely a kompetenciák túlhangsúlyozása mellett a tartalmi elemeket tette zárójelbe. Törekvésünk az alapanterv, és ehhez igazodva az előírt keretanterek megalkotása során is az volt, hogy ezek tartalmi előírásokat és kompetenciaelemeket egyaránt tartalmazzanak az egyensúly megteremtése érdekében. Ennek folytatásaként készültek a tankönyvek, mint a tartalmat befolyásoló, de nem szabályozó eszközök. A nevelésen kívül a másik nagy csokor intézkedés a pedagóguspolitika volt, melyet 2009-es programunk óta a pedagógus életpályamodell szimbolizál. A nevelésközpontú iskola koncepcióján belül a tehetséggondozás és a felzárkóztatás egyaránt kiegyensúlyozott szerepet kapott, mert a kettőt nem ellentétes, hanem egymást kiegészítő, egymásból fakadó folyamatnak tekintjük. A kormánypolitika egyik sarokkövének tekinthető állami szerepvállalás jegyében az állam fenntartásba vette a korábbi önkormányzati iskolákat. Ezt nem valamiféle kincstári kötelező politikai lojalitásból vállaltam, hanem én magam is szembesültem azzal, hogy az önkormányzati iskolarendszer már nagyon-nagyon szétzilálta az oktatási rendszert. Volt persze szabadság, de nem volt ellenőrzöttség, nem voltak központi normák. Óriásivá nőttek az iskolák közötti különbségek, ezért az államnak meg kellett próbálkoznia ismét a központi fenntartással – az iskola szakmai autonómiájának is teret adva – annak érdekében, hogy az iskolarendszer színvonalára egészségesebbé váljon. A korábbi rendszerben a jogi túlszabályozás ellenére, ellenőr-

zés hiányában, ahány önkormányzat, annyi féle szokásrend alakult ki. Ahhoz, hogy az intézkedések elérjék eredményüket, szükséges, hogy működőképessé váljék a tanfelügyeleti és a pedagógusminősítési rendszer. Vezetéseméleti meggyőződéséből fakad, hogy az ellenőrzést nem valami sötét szemüveget felrakó kontrollnak, büntetésnek tekintem, hanem egyszerűen az információgyűjtés egy elengedhetetlen eszközének. Információt pedig azért kell gyűjteni, hogy az irányítók, a vezetők be tudjanak avatkozni, ha kell. Itt tartunk most körülbelül, s nagyon sokat várunk a tanfelügyelet és szaktanácsadás kialakulásától, ezt mindenféle rendelkezésemre álló eszközzel igyekszem gyorsítani most is.

E: Az Ön által felvázolt széles oktatáspolitikai koncepción belül mely oktatáspolitikai intézkedések alapul(hat)nak konkrétan PISA-méréseken, vagy általában tanulói teljesítményméréseken?

HR: A PISA-méréseket kezdettől fogva nagyon fontosnak tartom, de soha nem olyan, amelynek eredményét egyetlen igazodási pontként abszolutizálni kellene. Egy nagy nemzetközi mérés, amelyben az OECD szervezésében mára félszáz körüli fejlett ország vesz részt Ázsiától Dél-Amerikáig, érelemszerűen nem is tehet mást, minthogy lexikális tudás helyett a gyerekek gyakorlati tudását próbálja mérni. Egy ilyen mérés nem tud figyelemmel lenni az egyes nemzetek tradicionális értékeire, amelyeket az iskolarendszer közvetít. Lefordíthatnám egy kicsit úgy is, hogy túlságosan is a fogyasztói társadalom igényeihez méri a kritériumait. Az iskolai nevelésben meglátásom szerint ennél sokkal többre van szükség. Miközben figyelünk kell arra, hogy a PISA vizsgálat gyakorlati követelményeit miként teljesítik a tanítványaink, arra is figyelünk kell, hogy közben ne feledjék el Arany Jánost, Madách Imrét, vagy Magyarország földrajzát sem. Aki úgy viszonyul a PISA-eredményekhez, hogy PISA-feladatokat gyakoroltat a gyerekekkel az iskolában, az szerintem nagyon rossz úton jár. Szerintem egy ennél sokkal rugalmasabb, mozgékonyabb, a világ egészére kitekintéssel levő pedagógiai gyakorlatra van szükség, és hangsúlyosan nagyon sok ellenőrzésre. Maga a PISA-vizsgálat is, amely lényegében a gyerekek fejlődésének egyik mérése, az ellenőrzés egyik eszköze lehet. Ma Magyarországon főként a hátrányos helyzetű településeken és a szakiskolás tanulók körében nagy a baj, ez húzza le a magyar átlagot. Azt is jól tudjuk, hogy a szakiskolások körében aránytalanul magas a hátrányos helyzetből jövő gyerekek száma. Az oktatáspolitikának ezt a réteget kell felhúzni, miközben örködni kell azon, hogy a középmezőny és a felső réteg megmaradjon a maga szintjén, sőt ha lehet, fejlődjék. A hároméves kortól kötelező óvoda, az új Nemzeti Alapantertv, a különböző felzárkóztató programok, a hátrányos helyzetűek tehetséggondozó programjai remélhetőleg a hátrányos helyzetű gyerekek segítségére lesznek, azonban eredményeik mérhetőségéhez több év kell még. Az egyik legmulatságosabb negatív élményem volt, amikor az én fejemre olvasták a kedvezőtlen PISA-eredményeket, miközben azok a tíz évvel ezelőtti iskoláskorukat megkezdő gyerekekre vonatkoztak. Ez a közvélemény vagy a sajtó egyes munkatársainak tájékozatlanságát mutatja. A PISA 15 éves korban méri a gyerekeket, a NAT 2013-ban indult. 2015-ben elindul a 3 éves óvodáztatás, tehát azok a gyerekek 12 év múlva lesznek 15 évesek. Ha akkor is annyira rosszak lennének a PISA eredmények (amit kizártnak tartok), akkor határozottan szembe kellene nézni magunkkal, hogy lássuk, mit rontottunk el. De én meg vagyok arról győződve, hogy nem lesznek olyan rosszak az eredmények. Ugyan ezt ma még senki nem állíthatja biztosan, de a megtett intézkedésekből logikusan ez következik.

E: Említette, hogy a hátrányos helyzetű családokból származó gyermekek oktatása Magyarországon alapprobléma. Hogyan adhat támpontot a PISA e probléma kezeléséhez?

HR: A PISA nemcsak a tanulmányi eredményeket méri, hanem a gyerekek szociológiai összetételét, családi információit is összegyűjti és elemzi. Ezt külön is nyomon követtük. Sokfajta felzárkóztatási program indult, külön államtitkárság is alakult a második Orbán-kormány idején. Igyekezünk a jó gyakorlatokat elterjeszteni, azokat népszerűsíteni. A megújult Köznevelés folyóirat szisztematikusan ad erről képet. Azt a problémát világosan látom, hogy a sok változást elég nehezen emészti meg a pedagógus társadalom, és ebben a helyzetben igen nagy szükség lenne szorosabban fogni a kezüket, vagyis ellátni őket a megfelelő információkkal. Erre lenne jó egy olyan szaktanácsadás, amely házhoz megy és nem a pedagógusnak kell néha, esetleg a nem is a legjobban megszervezett továbbképzésre utaznia. Ez a segítő-támogató rendszer nagyon lassan épül ki, márpedig ha az iskola, a pedagógus nem azonosul a feladatokkal, nem látja egyben az intézkedéseknek az értelmét, célját, akkor mire leér egy falusi iskola tantermébe, a legnemesebb szándékú oktatáspolitikai vagy szakmai kezdeményezés is nagyon gyorsan elhalványul. Ezért kell az egész rendszert együtt látni, melynek folyamata kicsit még gyorsítható.

E: A PISA kapcsán milyen együttműködés valósult meg az OECD-vel?

HR: A PISA elnökségében volt egy professzor küldöttünk, és különböző operatív bizottságaiban részt vett a minisztérium egyik főosztályvezetője. Ők időről-időre kiutaztak azokra a rendezvényekre, ahol az újabb fejlesztésekről tárgyaltak. Az ő jelentéseiket nemcsak hogy elolvastam, hanem sokszor személyesen is beszéltem velük. Ez alapján úgy éreztem, hogy a gondolkodást és az intézkedési készséget illetően nem vagyunk lemaradva, de ez nem egy gyorsan végrehajtható feladat. Amennyire én tanulmányoztam a PISA történetet, az első PISA-sokk 2003 körül érte utol a világot, amikor oktatási rendszerükre büszke nemzetek azzal szembesültek, hogy eléggé hátul kullognak a rangsorban. E sokk hatására számos intézkedést hoztak. Magyarország már e ponton nagyon lemaradt, mivel nem vette komolyan a PISA eredményeit. Akkoriban még csak az Országos Köznevelési Tanács alelnökeként és egyetemi oktatóként figyeltem a folyamatokat és bizony már az Országos Köznevelési Tanácsban is megfogalmaztunk javaslatokat. A Köznevelési Tanács egyik tagja jól rálátott a nemzetközi folyamatokra, mivel az OECD egyik tisztségviselője, állandó szakértője volt. Jóllehet, rendelkezünk információkkal, az oktatáspolitikai becsukta a szemét, és nem hozott egymással szervesen összefüggő intézkedéseket a javulás érdekében. Ehelyett egy-egy területet emelt ki. Most azt mutatja a nemzetközi tapasztalat, hogy azok az országok voltak sikeresek, amelyek összefüggő intézkedéssorozatot vezettek be. Ezek része volt – nemzetközi tapasztalatok alapján – a tantervi reform, a nagyobb külső ellenőrzés szükségessége, a pedagógiai tartalmak állandó korszerűsítése, a gyakorlati ismeretek beemelése, az intézmények szakmai önállósága központi állami intézkedés mellett stb. Ez lényegében az, amit mi is elkezdünk. Egy ilyen komplex intézkedéssorozaton belül a pedagóguspolitika például nem azt jelenti, hogy pedagógusnapon elmondjuk a pedagógusoknak, hogy ti milyen fontosak vagytok és mennyire becsül benneteket a társadalom. Ez engem irritál. Nagyon nehezményezem azt is, hogy Magyarországon a sajtó munkatársainak a többsége, akik oktatásüggyel foglalkoztak, a túlzott átpolitizálás miatt ellenségesen, kritikusan és hazug módon tállalt több pedagógus témát, mivel ezzel is kormányt akartak buktatni.

E: A PISA-mérések eredményei mennyire jól jellemzik egy ország oktatási rendszerének fejlettségi szintjét?

HR: Mint mondtam, abszolutizálni nem szabad. Attól, hogy a rangsorban valamelyik ország az élen van, még nem következik logikusan, hogy az a legjobb oktatási rendszer. Eléggé közismert például, hogy a PISA-mérések alapján járó távol-keleti országokban több iskolás korú gyerek lesz öngyilkos a nagy megterhelés miatt. Másik példa a finn, ahol jók ugyan a PISA-eredmények, de köztudott, hogy már két évtizede nem tanítják az iskolában a Kalevalát. Ez az én értékrendemben nem elfogadható állapot. Magyar analógiával Arany Toldijának tanítását nem áldoznám fel azért, hogy kettővel több gyakorlati feladatot oldjanak meg az iskolában. A gyakorlat pótlódik, de Arany Jánosról csak az iskolában fog hallani a gyerek. Véleményem szerint az iskolának annál sokkal több a dolga, mintsem hogy felkészítse a majdani munkavállalókat. A PISA azonban ezt a gazdasági-munkavállalási szempontú, gyakorlati tudást méri, amit én sem kérdőjelezek meg, de ennek az abszolutizálását komoly problémának tartom. Az iskolának ahhoz kell hozzásegíteni a diákokat, hogy teljes emberi életet legyenek képesek élni. Ehhez kell érzelmi fejlettség, zenei műveltség, valamint olyan fizikai adottságok is, amivel kibírják például a tanulással, a vizsgáztatással járó megpróbáltatásokat. Vagyis az iskolának alapvetően tág értelemben vett nevelő funkciója van. A mi kormányunk ezt az álláspontot képviselte, én pedig ezt teljes meggyőződéssel tudtam szolgálni. Ennek egy része a PISA, mert hiába lesz a gyerek a természetre, az érzelmekre, a művészetekre, a hagyományos ismeretekre fogékony, hogyha már az első munkahelyén elvérzik, mert képtelen együttműködni, vagy nem érti meg a gyakorlati utasításokat. Erre is szükség van, csak egyensúlyt kell teremteni.

E: Hogyan látja a PISA szerepét a nemzetközi oktatáspolitikában?

HR: A nemzetközi oktatáspolitikában igen jelentős a szerepe, fontos viszonyítási pont, hivatkozási alap. Volt szerencsém pár OECD konferencián részt venni, ahol azt láttam, hogy komoly szakemberek, jelentős szakmai tudással dolgoznak a méréseken. A munkájuk eredményeképpen készülő tesztek és elemzések nagy előnye az összehasonlíthatóság, teljesítve az objektivitás, reliabilitás és a validitás hármas követelményrendszerét. A PISA szakemberek emellett követik a világ változásait, mindig a gyakorlati életből hozott példákra alapoznak. Hozzáteszem, hogy Magyarország a kompetenciamérésében felsorakozott a PISA-hoz, komoly nemzetközi rangot vívva ki magának. Sok helyen sok oktatáspolitikus szemében a PISA célként jelenik meg, erre mondom én, hogy ők abszolutizálják a PISA-t, vagyis ha a PISA-eredmények jók, akkor minden rendben az oktatásügyben. A mérés azonban csak egy eszköz, amely önmagában véve alig hat vissza a folyamatokra.

E: És a hazai oktatáspolitikában hogyan értékelné a PISA szerepét?

HR: A PISA mára bekerült a közgondolkodásba, mint fontos hivatkozási alap, ugyanakkor gyakorlati tennivalókká történő átfordítása nehézkesen megy. Talán eljutottunk már odáig, hogy az egyes iskolák figyelik, számon tartják a PISA eredményeket és a kompetenciamérések eredményeit is. Azt azonban nem merném állítani, hogy minden iskola eljutott már az eredmények mélyebb elemzéséig is, hogy képes lenne az ezekre alapozott változtatásra. Ez a fajta szakmai tudás vagy igényesség még talán hiányzik a gyakorlatból, ezt is erősíteni kellene, ebben is további fejlődésre van szükség.

E: *Mik lehetnek a PISA-mérések oktatáspolitikai hatásai? Milyen jellegű döntéseket készíthetnek elő, alapozhatnak meg az eredmények?*

HR: A folyamat szabályozás egyik evidenciája, hogy egy folyamatot meg kell tervezni, ám a tervezés adatgyűjtésnek, információgyűjtésnek kell megelőznie ahhoz, hogy a terv reális legyen. A folyamatok elindulása után pedig állandó ellenőrzéssel kell figyelni a megfelelő irányú előrehaladást, azonosítva az esetleges korrekció, beavatkozás szükségességét, miközben már újabb folyamatok elindításához gyűjtünk információt. Ezt a körkörös mozgást a vezetélmélet különböző terminológiával, de régóta, legalább egy évszázada tanítja. Ebből a szempontból a PISA vizsgálat is egy ilyen ellenőrzési pont, amely arra is jó, hogy visszamenőleg korrigáljuk azt, amit esetleg rosszul gondoltunk el, illetve újabb célokat tűzzünk ki a jövőre nézve.

E: *Milyen érdekek állhatnak a PISA-mérések mögött?*

HR: A rohamosan fejlődő globális világnak a PISA most nagyon fontos, hiszen megmutatja azokat a lehetséges befektetési lehetőségeket, ahol elegendő mennyiségű és minőségű munkaerő áll rendelkezésre. E szempontból a PISA eredményei Magyarország számára is rendkívül fontosak, hiszen e szempontból állandó, egyre élesedő versenyhelyzetben vagyunk. Emiatt persze a PISA kissé öncélúvá is vált, ami számos országban annak a nevelési eszménynek a háttérbe szorítását eredményezte, amelyet az iskolának mégiscsak szolgálnia kell, ha azt akarja, hogy a leendő polgárai boldog, kiegyensúlyozott életvitelre képes emberek legyenek.

E: *Miben látja a PISA öncélúságát?*

HR: Abban, hogy abszolutizálja a gyakorlati tudást és a gazdasági eredményeket, és nem törődik azzal, hogy mi van az ember lelkében, hogy mennyire lesz képes leképezni a társadalmi-természeti folyamatokat. Nem törődik azzal, hogy gép lesz-e belőle, amely alkatrészként végrehajtja a rábízott feladatokat. Kissé tán távoli a példa, de mégiscsak azt a reneszánsz eszményképet kell itt hangsúlyoznom, amely a teljesebb élet felé visz, ahol a jónak, a szépnek, az igaznak örülni tudunk, ahol képesek vagyunk kikapcsolódni a mindennapi robotból, hogy egy kicsit élvezzük azt, amit a teremtés adott nekünk. Körülnézve a környezetünkben, nagyon sok embertársunk van, aki reggeltől estig csak robotol, hajtja és fejleszti magát, és mikor estére kifáradva hazamegy, alkoholt iszik azért, hogy bírja a stresszt, miközben már a másnapi helyálláson töri a fejét. Szabadságra menni nem ér rá, a gyerekével csak annyit tud foglalkozni, hogy megkérdezze, mi volt az iskolában. Tönkrement életek sora van körülöttünk, és ebben az oktatási rendszernek nagyon áttételesen, de van szerepe. Az oktatásnak kell beletáplálnia a gyerekekbe, hogy az élet többről szól, mint a munkahelyi megfelelés, de ha nem állsz helyt a munkahelyen, akkor elveszíted a lehetőségedet arra, hogy teljes életet éljél. Nagyon nehéz dilemmák ezek, én értem ezt, és látom is, de mégis úgy gondolom, hogy meg kell kísérelni a majdnem lehetetlent.

E: *Az oktatás mely szintjein lehet jelzésértékű a PISA eredménye? Alkalmos lehet-e a pedagógusok munkájának értékelésére?*

HR: Paradoxon, de azt hiszem, a PISA egyre kevésbé alkalmas arra, hogy releváns információkat adjon a pedagógusok munkájáról. Mégpedig azon egyszerű oknál fogva, hogy ahogy haladunk előre az időben, az infokommunikáció fejlődésével egyre nő az iskolán

kívüli tudásszerzés szerepe. A gyerekek tudásuk, ismereteik nagy részét az iskolán kívüli világból szerzik, és zsugorodik a pedagógusoktól származó tudás és fejlődés lehetősége. Emiatt a tanári közvetítő szerepnek az ismeretközlés helyett egyre inkább a kíváncsiság felkeltésének és fenntartásának irányába kell mutatnia. Arról persze, hogy milyen hatások érik egy-egy iskola vagy osztály tanulóit, csak homályos képünk lehet. Nemcsak nekünk, hanem a pedagógusoknak és a PISA elemzőknek is. Arról nem is beszélve, hogy egy-egy tanuló korcsoport tendenciaszerűen nagyon magas vagy épp nagyon alacsony teljesítménye mögött alapvetően a családi háttér áll.

E: Felteszem, mindez az Országos kompetenciamérés eredményeinek értékelésére is igaz?

HR: Igen, de miután ez évente ismétlődő mérés, használhatóbb információkkal szolgálhat számunkra. Már csak azért is, mert a hazai kompetenciamérésbe – részben az én javaslatomra – több fontos tartalmi (például történelmi) elem is bekerült.

E: Tematikus számunk francia szerzője – Xavier Pons – szerint a PISA egy olyan jelenség, ami bármely politikai erő számára szabadon felhasználható az eredeti politikai célkitűzések módosítása nélkül. Csak interpretáció kérdése, hogy ki milyen célokra használja fel. Használja, használhatja-e a politika döntések legitimálásaként a PISA eredményeket?

HR: Elég nagy az igazságtartalma ennek az állításnak. A PISA önmagát sem abszolutizálja, nem állítja, hogy az oktatási rendszer egyetlen jó mércéje lenne, de egy picikét relativizálja joggal és okkal az eredményét. Ebből következően minden politikai erő ki tudja belőle csempészni azt, ami számára fontos. Nekünk nem volt olyan szándékunk, hogy a mérések eredményeivel a magunk malmára hajtjuk a vizet. Próbáltunk ugyanakkor a magunk számára is megfogalmazni tanulságokat, melyek nagyon sokrétűek. Tanulni kell a PISA eredményekből, azonban nagyon veszélyes lehet, ha kiragadunk és átveszünk valamely más országban bevált gyakorlatot, intézkedést, mivel abból nem következik, hogy az nálunk is eredményes lesz. Számomra a legfontosabb tanulság éppen az volt, hogy intézkedéscsokorra és nem egyetlen dolog kiragadására van szükség a fejlődéshez. Ettől a perctől kezdve ez már nem lehet politikai erő kérdése, csakis a szakmai vagy józan belátásé.

Az interjúkat Széll Krisztián készítette.